

Jelen írásomban olyan érdekes, de kissé elfeledett női sorsokat vázolok fel, akik életük során – születésükkel, tevékenységükkel, munkájukkal, látogatásukkal, nyaralásukkal – kapcsolódtak a Balatonhoz. Életútjuk már önmagában is igen színes és elgondolkodtató lehet, de a vidékhez való kötődésük teszi igazán kiemelkedővé történetük. A 19–20. századi női sorsok között akad színésznő, grófnő, sportoló, festőnő, szépségkirálynő, de tudós, festő és virágkötő művész is. A tó körül számos emléktábla, szobor, memento hirdeti tevékenységük.

A gyűjteményalapító grófnő

2006 óta egy fehérmárvány emlékkő hirdeti a keszthelyi Festetics-kastély parkjában gróf Festetics Julianna (1753–1824) kiemelkedő ásvány- és növénygyűjtő tevékenységét. A grófnő nevéből már lehet következtetni, hogy a keszthelyi Festetics-család sarjáról, a települést és vidékét felvirágoztató Festetics György nővéréről van szó, aki nem mellesleg a legnagyobb magyar, Széchenyi István édesanyja volt. A grófnő rangos tanítatásban részesült, majd Széchenyi József felesége lett. Esküvőjüket Keszthelyen tartották, férje azonban egy lovasbalesetben fiatalon elhunyt. Ezt követően vette el feleségül Széchenyi Ferenc.

Házasságukból hét gyermek született, öt fiú és két lány. 1781-ben Balatonfüreden késő barokk stílusú kastélyt építtettek, itt is sokszor időztek. Festetics Julianna rendkívül művelt asszony hírében állt: sokat olvasott, németül, olaszul, franciául és angolul beszélt, írt. Érdekelték a tudományok, testvére, Festetics György keszthelyi nagy könyvtára és a Georgikon tudós tanárai ösztönözték arra, hogy érdeklődése leginkább a geológia, az ásvány- és növénytan felé forduljon. Mivel férjével számos külföldi utat tett – Ausztria, Morva-, Cseh- és Stájerországban, Hollandiában, Angliában, Itáliában –, megismerte a külhoni magán- és közgyűjteményeket. A külföldi tapasztalatok eredményeként kapott kedvet az ásvány- és növénygyűjtéshez. Férje 1802-ben alapította meg az Országos Széchenyi Könyvtarat, Julianna pedig 1803-ban adományával megalapozta a Nemzeti Múzeum egykori Természettudományi Tárát, azaz a mai Magyar Természettudományi Múzeumot. Gyűjteménye a történelem viharaiban sokszor károsodott, elveszett, de néhány darabja ma is megtekinthető.

Festetics Julianna gyűjteményadományozó tette dicsérendő és értékteremtő, de érdemei közé tartozik az is, hogy Széchenyi István édesanyjaként fia nevelését és tanítatását is nagy figyelemmel kísérte. Fia, az egyik leghíresebb magyar történelmi személyiség 1817-ben saját versében állított emléket édesanyjának:

„Ime tűz és fegyver között imádsággal tartottál,
Beteg ágyaimban gyorsan te magad ápolgattál.
Te oktattál,
Tanácsoltál,

Te plántáltad szívembe a jót, melyben vagyok s leszek,
S ami csekélyt Isten, Uram, s Hazámért utóbb teszek,
A te munkád!”

A költőfeleség

Bár több memento (emléktábla, emlékház, iskola) is hirdeti Keszthelyen Szendrey Júlia (1828–1868), Petőfi Sándor egykori hitvesének – vagy ahogy a költő nevezte, a „feleségek felesége” – nevét, mégis kevesek előtt ismert, hogy Szendrey Júlia Keszthelyen, Újmajor pusztán született, 1828. december 29-én. Édesapja, Szendrey Ignác ugyanis Festetics László gazdatisztjeként szolgált a keszthelyi uradalomban. A kis Júliát 1829. január 1-jén keresztelték meg a keszthelyi római katolikus plébániatemplomban. Alig múlt Júlia egy esztendő, amikor édesapja a családdal a Károlyi grófok birtokára, a szatmári Erdődre költözött birtokfelügyelőnek. Innentől már ismert Júlia sorsa: szerelme a költőóriással, Petőfi Sándorral, majd a férj tragikus elvesztése, újbóli férjhezmenetele Horváth Árpád történész-egyetemi tanárhoz. Petőfi múzsája, Júlia később maga is író, költő lett. Naplóját már fiatalon elkezdte és szinte haláláig vezette. Elbeszélései, versei mellett kiemelkedőek Andersen-fordításai is. 2018-ban Koppenhágában is szobrot állítottak műfordítói munkássága előtt tisztelegve. Keszthelyi szülőházán 1923-ban avattak emléktáblát, majd 2009-ben megnyílt a Szendrey Júlia-emlékszoba. A fiatalon elhunyt Júlia utolsó éveiben Balatonfüreden is pihent, gyógyulást keresve. 1856-os füredi útja során egykori szülővárosát is meglátogatta. Nemrégiben megjelent – érzékeny hangvételű – versei közt találhatunk tavi vonatkozásút is. A *Balaton táján* című alkotását idézzük most:

„Szülőföldem tündérországaiba
Ide jöttem meggyógyulni én,
Gyógybalzsamként szívni levegőjét
Vagy meghalni szülőkebelén.
Oh gyógyíts meg, jó szülő örökre.
Fogadj engem, nyugonni, öledbe!”

A színésznő

Érdekes női nevet olvashatunk a balatonarácsi temető egyik sírkövén: Szöllősy Nina (1843–1861). A születési és halálozási dátumból kiviláglik: rövid élet adatott az itt nyugvó egykori színésznőnek. Nina egy ismert színészcsalád sarjaként már ötévesen színpadon állt. Latabár Endre neves társulatának lett tagja, és elsősorban népszínművekben, operettekben szerepelt. Fellépései mellett elbeszéléseket, verseket írt neves, hazai lapokban. Balatonfüreden többször megfordult, fellépett a kőszin-

házban is. Végül tüdőbaját is Füreden igyekeztek gyógyíttatni. Sajnos sikertelenül, így lett végső nyughelye az arácsi temető.

Szőllősy Nina mellett még két másik fejfát is láthatunk: Szilágyi Nináét és Bal-
la Béláné Gildai Ernesztináét. A szintén Füreden gyógyulni vágyó fiatal színésznők
a korában jóval ismertebb Szőllősy Nina mellett nyugszanak. Sírjaikat az 1980-as
években felújították, emlékhelyként tisztelik. Szőllősy Nina vörös márvány sírkövén
Pap Gábor arácsi – művészetkedvelő – református lelkész érzelmes verse olvasható:

„A szív önnön tüzében hamvad el,
Ha szenvedélye égő lángra gyult.
Így lángolál a szín művészetért,
S kiégett benned fényes csillagunk.
Nemes tüzed a sír felé sodort,
A por lehullt, a lélek égreszállt,
A szín művészet tisztelői itt
Könnyezve mondanak áldást reád.”

A hercegnő

Bár a Balaton partján élők nagyon várták, de a magyarokat kedvelő Erzsébet királyné nem látogatott el – tervei ellenére – a magyar tengerhez. Ellenben Sisi fiának, Rudolf hercegnek egykori felesége háromszor is vendégeskedett a Balatonnál, és igen megkedvelte a vidéket. Stefánia belga királyi hercegnő (1864–1945), aki később Lónyay Elemér magyar gróf felesége lett, 1892 júniusában tette először tiszteletét Balatonfüreden.

A helyi yachtegylet már évekkal a látogatása előtt (1884-ben) felvette a hercegnő nevét. Stefánia általában több napot tartózkodott a tónál, ahol nemcsak a környék látványosságait tekintette meg, hanem részt vett a sporteseményeken (vitorlásverseny, tenisz) is. Egyik látogatását fotón is megörökítette a híres fővárosi fényképész, Kurzweil Frigyes. A hercegnő balatoni kikapcsolódása során siófoki helyszíneket szintén felkeresett, megszállt a Sió és a Hullám Szállóban, ezért nevezték el róla a siófoki jachtkikötőt.

Siófokon 2005 óta mellszobor állít emléket – Sörös Rita kaposvári szobrász műve – a híres hercegnő tavi vendégségének. A korabeli források mindegyike, nemcsak a hivatalos protokoll miatt, elismerően írt a hercegnőről és kedvességéről, közvetlenségéről. Több helyütt is ilyen és ehhez hasonló feljegyzéseket olvashatunk a Balaton-szerető Stefániáról, akinek egyébként végső nyughelye szintén Magyarországon (Pannonhalmán) található: „Az özvegy trónörökösne viselkedésében nyoma sincs az udvari etikettnek, dalol, táncol, teniszezik, cseveg, sőt néha olyan jókedvű tréfákkal lepi meg a környezetét, mint egy diák, aki szabadságát élvezi. Az asszonyokat érdekelheti, hogy Balaton-Füredre százhusz különböző toalettet vitt magával, de

az egész öt nap alatt legfeljebb ha négy sötét ruha volt rajta, a többi fölbontatlan, érintetlen hevert az útiládák sötétjében...”

A nemzet csalogánya

A Balatonfüreden villát vásároló, s a tó gyógyító erejét több nyáron keresztül élvező, ünnepest „díva”, a „nemzet csalogánya”, Blaha Lujza (1850–1926) Balatonfüred híres és büszke lakója volt. Korának legismertebb és legkedveltebb színésznőjének számított. Füredi villáját 1893-ban vette meg, férjével, Splényi Ödön báróval. Nyarait 23 éven keresztül itt töltötte.

A Füred központjában található villa szerény, de kényelmes volt az egész család számára: szépen berendezett szalon, vendég-, könyvtárszoba és hálók álltak rendelkezésükre. Kertjében gyönyörű rózsák nyíltak. A színésznő Balatonfüred társági élete egyik központi alakjának számított, részt vett a fürdőéletben, fellépett a nyári színházban, lányával többször részt vettek az Anna-bálon. Saját vitorlášhajóval is büszkélkedhetett, amelyet *Olyan nincs* néven keresztelt el. Balaton-szeretetről így szólt naplójában: „Sohase hittem, hogy a Balaton vize oly csodás hatású legyen. Úgy voltam vele, mint a kislány az első szerelmével – én is elmondhattam a költővel: meglátni és megszeretni egy pillanat műve volt. Ezután már szorgalmasan fürödtem és sétálgattam, egyszóval egészségem rövid időn helyreállott, a nyarat igen kellemesen töltöttük. Szeptember első napjaiban tértem haza. Utolsó fürdésemmel alkalmával megöleltem, megcsókoltam a Balatont. Hazaérve elhatároztam, hogyha Isten éltet, hát a jövő nyarat ismét Balatonfüreden töltjük.” Blaha Lujza végül egy kedvezőtlen pénzügyi manőver miatt 1915-ben elveszítette füredi bázisát, de még többször visszatért a fürdőhelyre. Füreden olyannyira szerették, hogy gyűjtést szerveztek házána visszavásárlására. 1926 októberében, a nagy színésznő halálát követően a Fürdőigazgatóság emlékpádot avatott tiszteletére. A város ma is büszkén emlékezik a színésznőre, egykori villája Füred egyik legjobb étterme és vendégháza is egyben, rajta a nemzet csalogányának nevét megörökítő emléktáblával.

A virágkötő művész

Egy kis – 2015-ben avatott – emléktábla utal arra Siófokon, hogy itt élt és alkotott Zichy Zsófia (1858–1915). Zsófia, akit sok esetben Szonjaként is neveztek nem más, mint a híres cári festő, Zichy Mihály lánya. Életútja azonban legalább olyan érdekes, mint az édesapjáé. A Szentpéterváron született leány zongoraművésznék készült, Liszt Ferenc tanítványaként. Végül – a családi legendárium szerint – édesapja eltérítette a művész-pályáról, annak nehézségeire hivatkozva. Zsófia életét ennek ellenére végigkísérte művészetszeretete. Férjhez ment apja tanítványához, Feledi-Flesch Tivadar festőművészhez. Férjével egy szép villát építettek a siófoki

Batthyány utcai villasoron, ahol nyaranta éltek. A villában sok vendég megfordult, rendszeresen tartottak zenei esteket, ahol felléptek a kor híres művészei. Három gyermekük született: Jenő, Aladár és Mária.

Férje 1896-ban elhunyt, Zsófia innentől kezdve a kertészetnek és a virágköltészetnek szentelte életét, s hol a siófoki villában, hol a család birtokán, Zalán tevékenykedett. A virágok nagy rajongója lett. A virágköltészet művészetét külföldi útjain, Párizsban és Londonban tanulta. Több nyelvet beszélt, ezért kertészeti szakcikkeket is fordított. Idővel a virágköltészet egyik első magyar elméleti szakértőjévé vált. Zalai birtokán egy kísérleti gyümölcsstelepet hozott létre, kiváló nyelvtudása miatt levelezéseket folytatott a külföldi kertészeti szakemberekkel, lapokkal. Oroszból lefordította azt a Krími-félsziget gyümölcsészetére vonatkozó szakmunkát, amely a korszakban meghatározó szakirodalom volt. A *Kert és Kertészeti Lapok*on kívül dolgozott a *Zoológiai lapok*nak és *Szárnyasaink* című kiadványnak is. Zichy Zsófia 1915-ben Siófokon hunyt el, a *Kert* című szaklap közölte róla meghatározó nekrológot, ebből idézünk most: „Szeretettel foglalkozott a virágaival és szeretettel, gonddal ápolta azt a rovatot, amelyben elmondta, miféle gyönyörű műremekeket lehet az ő szeretteiből alkotni, teremteni. Aki emlékszik czikkeire, az bizonyára nem feledte azt a lelkesedést, amellyel a virágköltészet művészetéről írt, bemutatva nemcsak a művészet hazai és külföldi szebbnél-szebb alkotásait. Több évi működése alatt Párizsban és Londonban szerzett dús, gazdag tapasztalatai révén a francziák leghíresebb költészeti munkáját ismertette meg a hazai virágköltészettel és ő volt az, aki elsőnek hirdette rovatában, hogy a kertészeti tanintézetben a virágköltészetet is tanítani kell, mert ez különösen az uradalmi kertészek pályáján nélkülözhetetlen tudás, amellyel sokszor a legszebb sikereket érheti el.”

A grófnő

Érdekesnek tűnhet a tóhoz látogatók számára Balatonmáriaifürdő neve. Talán nincs is másik tavi település, amely női nevet viselne. A történeti háttér itt is igen izgalmas, hiszen a fürdőhely gróf Andrassy Máriáról (1865–1953) kapta a nevét. A névadás tiszteletadásként született, hiszen Mária az ismert agrárpolitikus, gróf Széchenyi Imre felesége volt, azé a Széchenyi Imréné, aki egyike volt a balatoni szőlőtermesztés újraindítóinak. Ugyanis Széchenyi Imre telepítési kormánybiztosként, az 1891-es filoxeravész követően hat kilométer hosszan homoki szőlőültetvényeket telepített, ez a telepítés jelentett kiutat a korábban tönkrement zalai szőlőtermelő gazdák számára. Az itt élők tehát hálából nevezték el ezt a vidéket Mária-telepnek (1896), amely 1927-ben felvette a Balatonmáriaifürdő elnevezést.

Széchenyi Imre és Andrassy Mária házasságáról a források egyöntetűen állítják: Mária minden törekvésében hűséges társa és segítője volt rendkívül sokoldalú férjének, aki megírta Somogy megye monográfiáját – későbbi akadémiai székfoglalóját – is. 1885. április 25-én házasodtak, Mária öt gyermeknek adott életet. Gróf Szé-

chényi Imréné saját villáját Balatonföldváron építtette meg. A Tulipános villa később a neves színésznő, Bajor Gizi nyári hajléka lett. Azonban Széchényi Imre fiatalon, 47 éves korában elhunyt. Mária magára maradt gyermekeivel és a gazdasággal. Sorsának nehézségét tetézte, hogy az egyetlen fiúörökös, ifjabb Széchényi Imre is korán – a spanyolnátha-járványban –, 23 esztendősen távozott az élők sorából. Máriának erősnek és határozottnak kellett maradnia, hogy összetartsa családját és megőrizze társadalmi rangját.

Hosszú élet adatott neki, még azt is megélte, hogy a második világháborút követően el kellett hagynia szülőföldjét és somogyvári lakhelyét. Ausztriában, Gmundenben hunyt el 1953 májusában. 1996-ban szobrot állítottak Andrassy Mária tiszteletére – Szabolcs Péter művét – Máriafüredőn, később pedig mind Széchényi Imre, mind felesége posztumusz díszpolgári címet kapott a településtől. Hamvaikat 2015-ben – ünnepi megemlékezés keretében – a családi birtokon, Somogyváron helyezték el.

Nemcsak a Mária-telep köthető Andrassy Mária nevéhez, hanem egy igen nemes cselekedet is: ő alapította a somogyvári Zárda kisedővót. A családi visszaemlékezések egyöntetűen állítják: Andrassy Mária különösen művelt és sokoldalú asszony volt, kitartása, szorgalma, művészszeretete és humora segítette át a hét-köznapok nehézségein. Egyik leszármazottja, gróf Somssich Pongrác így emlékezett meg egy beszédében (1998-ban) nagyanyjáról: „[...] kivételes személyiség volt. Kiegyensúlyozott, nyugodt, bölcs és szeretetteljes személyisége tette őt a család központjává, és az is maradt haláláig. Napja a 7 órai misével kezdődött a kastély kápolnájában, azután a háztartás, a főerdész jelentése, az apácakolostor, melyet teljesen ő tartott el. A ház alkalmazottai valóságos családtagok voltak. Mi, unokák imádtuk a fiatalságot megértő természete miatt. Pedig szigorú fegyelmet követelt, de mindig kedves szavakkal, humorral tette. Sose láttam idegesnek, sosem emelte meg a hangot. [...] Háború után az ausztriai Gmundenben talált menedéket. Itt is központi személy maradt, kihez mindig bizalommal fordultak nemcsak a családtagok, de közeli és távoli ismerősök, vigaszkeresők.”

A szépségkirálynő

Simon Böske (1909–1970) az első magyar Miss Európa. A Balaton mellől indult érdekes életútja. A keszthelyi születésű Simon Böske pályafutása 1925-ben vette kezdetét, amikor megválasztották a Keszthelyi Korzó Szépévé, majd a Siófokon megrendezett Balaton Tündére címet is elnyerte. Négy esztendő múlva a lány részt vett az első Miss Magyarország megmérettetésén is, amelyen 19 évesen szintén győzedelmeskedett. 1929. február 8-án már 16 nemzet lányai között, a párizsi Miss Európa versenyen képviselte hazánkat, ahol első lett. Simon Böske helyezése sokat jelentett a két világháború közti, a trianoni békediktátum által sújtott Magyarországnak. A keszthelyi lánynak gratulált a francia köztársasági elnök, a monacói fejedelem és több diplomata.

Nagy győzelmi mámor várta Budapesten: minden rádió az ő nevét harsogta. Miss Európa a külföldi rendezvényeken, bálokon való részvétele után, március 13-án megérkezett Budapestre. A Keleti pályaudvaron ünneplők százai várták. Az ünnepet a Gellért Szállóba vitték, ahol bált rendeztek tiszteletére. Böske holtfáradtan érkezett meg 1929. március 24-én a balatonszentgyörgyi állomásra, ahol édesanyjával együtt kocsiba szállt, és szülővárosába utazott. A város diadalittasan köszöntette. Hamarosan fény derült arra is, hogy az ajándékba kapott ruhaköltemények és az automobil nem életre szóló javak. Végül a párizsi hotelszámlát is kifizettették velük. Ezután a szépségipartól érkező ajánlatokat sorra utasította vissza. Végül a civil életet választotta.

1930-ban férjhez ment egy híres divatárucég, a fővárosi Brammer Divatház tulajdonosának fiához, Pálhoz. Esküvőjén fotósok hada kísérte. Földig érő, uszályos, nehéz fehér ruhát viselt, fehér selyemcipővel, nagy fehér kalappal. Korabeli levelezőlapon örökítették meg az ifjú párt. Ám a frigy boldogtalannak tűnt, ezért hamarosan el is váltak.

Másodszor is férjhez ment, Jób Dánielhez, a Vígszínház akkori igazgatójához, akivel túléltek a holokausztot. Ám Böske egészségi állapota egyre rosszabb lett. Ezt követően családjával visszavonultan élt, haláláig, 1970-ig. A szépségkirálynő több korabeli interjúban megemléltette a Balaton nevét és születési helyet, a tóról mint kedvenc helyéről beszélt. A sajtó és a közvélemény ki is emelte mindennek jelentőségét: „Az első Miss Európa választás voltaképpen az első komoly magyar idegenforgalmi propaganda volt. A nagy világlapok a magyar női szépség győzelme után hasábokon keresztül emlékeztek meg Magyarországról és ezekben a megemlékezésekben nem mulasztották el azt sem, hogy a Balatonnal is, a magyar tengerrel foglalkozzanak. A Balatonnal, ahonnan Simon Böske ragyogó karrierje elindult akkor, amikor még mint szinte gyermekleányka állt életében először zsűri elé. – A Balaton, ez a gyönyörű magyar tó – írta a *Le Journal* – küldte nekünk ezt a gyönyörű szőke leányt, aki szépségét és győzelmét a Balaton csodatevő vizének tulajdonítja. öles hirdetéseknel, propagandafüzeteknel nagyobb szolgálatot tett a balatoni fürdőknél Simon Böske, aki mindenütt, ahol csak diadalutján megfordult, élő hirdetése volt a magyar Balaton-kultusznak.”

Keszthely városa ápolja a szépségkirálynője emlékét. 2010-ben, halálának 40. évfordulóján emléktáblát avattak tiszteletére.

A Balaton-átúszó nő

A tó átúszásának történetét vizsgálva kétségtelen, hogy a legnagyobb hírnévre az első férfi úszó, Szekrényessy Kálmán tett szert, 1880 augusztusában. Ezen időszaktól kezdve rendszeressé váltak az úszóversenyek, amelyeken az 1920-as évekig csak férfiak vettek részt. Majd Európa egyik legnagyobb vízi viadalán megjelentek a gyengébbik nem képviselői is.

1924. augusztus 17-én elsőként Irsay Kató próbálkozott, aki azonban csak fél-távnál kapcsolódott be a megmérettetésbe. Majd feltűnt egy érdekes becenevű, cserfes, energikus, igen jól úszó nő, Belházy Margit (1904–1981), azaz Bimbi is. 1925. augusztus 20-án reggel 9 órakor indították a Szekrényessy Kálmán Emlékversenyen a mezőnyt, amely hat férfiből és hat nőből állt. A férfiak közt elsőként a Magyar Úszó Egylet (MUE) színeiben Mattyasovszky Janek (4 óra 15 perc alatt), a hölgyek közt elsőként – a mezőny hatodikjaként – pedig Bimbi tempózott a célba, 5 óra 27 perc alatt. Belházy ezt követően még kétszer, 1926-ban és 1927-ben indult és nyert, ekkoriban már férfiakat is maga mögé utasítva.

Visszavonulását követően tanítónőként dolgozott, majd tisztos családaya-ként is boldogan emlékezett a régi időkre, amikor az 1970-es években – már özvegy Merza Marcellné néven – interjút adott az akkori *Népsport*nak. Ebben a riportban elmesélte úszástudásának kezdeteit is: „[...] a vakációkat rendre a Balaton mellett töltötte a család, érthető, hogy az úzás állt hozzám a legközelebb. Gyakran akkorákat úsztunk hármásban anyámmal, nővéremmel, hogy a partról már izgatottan kémlelték, milyen messzire merészkedünk.”

Belházy Bimbi tette példaértékűnek bizonyult, a női versenyzők és bajnokok száma a Balaton-átúszásokon egyre emelkedett. Bimbi családja a mai napig büszkén emlékezik erre az úttörő tetre. Unokája, Merza Krisztina, egyik első hazai, nagy sikereket elért szinkronúszónk volt az egyik szorgalmazója, hogy nagymamájának Balatonfüreden emléktáblát avassanak, melyre 2019 nyarán került sor a füredi Pantheonban.

A botrányhősnő

Balatonszepezden áll egy szép, nagy, impozáns nyaralóépület. Több forrás említi: ez volt Becker Bébi balatoni kastélya. Vajon ki lehetett ez az érdekes nevű személy? Becker Erzsébet (1896–?) sztorija szinte filmbe illő.

Már kislánycént színésznő szeretett volna lenni, de karrierjét a pesti éjszakai mulatók színpadán kezdte. A (gazdag) férfiak is hamar felfigyeltek a buja szépségre. Először Kohner Willy műgyűjtő támogatta, majd az angol Stead ezredes szeretője lett. Életét számos szerelmi és pénzügyi botrány kísérte, a korabeli lapok folyamatosan cikkeztek róla. Legnagyobb visszhangot erotikus képei kaptak, melyeket Santó Imre festőművész készített el. Bírósági ügy lett a dologból, de végül Bébi sikerrel megszúrta. Majd hozzáment Heinrich Antalhoz, akivel megvásárolták a szepezdi nyaralót. Villájuk a tavi társasági élet központja lett. Bébi házassága azonban megromlott, beleszeretett korának híres olimpikonjába, a vívó Petschauer Attilába, aki szovjet fogságban halt meg munkaszolgálatosként, 1943-ban.

Bébire a Rákosi-korszakban nehéz sors várt, a nagyvilági díva képe nem illett a kommunizmus ideológiájába. Életének hátralévő szakaszáról keveset ismerünk. Egyes hírek szerint a vallásba menekült és idegösszeomlása is volt, de elképzelhető, hogy ez a hír csak a kommunista propaganda részét volt.

Halálának pontos dátuma ismeretlen, de Bertha Bulcsú egyik balatoni írása szerint 1971-ben még levelet küldött Szepezdre Madridból. A madridi utalás másutt is feltűnik, így elképzelhető, hogy amint lehetősége adódott, emigrált.

Becker Bébi, akit Kosztolányi Dezsőné korunk legismertebb kaméliás hölgyeként emlegetett, valóban színes egyénisége volt korának. Férfiak párbajoztak érte, egy hódolója öngyilkos lett miatta. Nagyon jó viszonyt ápolt Karinthy Frigyessele is, és igen kedvelte a Balatont. Szepezdi nyarairól rendszeresen tudósítottak az ismert lapok, egyik helyütt ezt írták róla sokatmondóan: „Szinte máról-holnapra modern fürdőhelyek nőttek a magyar tenger partján, mintegy a külföldi, nemzetközi fürdőhelyek illúzióját keresve. Becker Bébi itt is úttörő volt: fiús alakját alig takaró kis fürdőruhában jelenít meg mindenütt, a strandolók, vitorlázók között, a klubok napsütötte mólóin, amikor pedig még a nők és férfiak nagyrésze csak centiméterről centiméterre rövidítette és kurtította a háború előtt fürdőruha-divatot. Anekdota volt akkoriban: Ha Becker Bébi megjelenik a Balaton mellett, felhúzzák a mólókon a viharbolyákat!”

A hollywoodi színésznő

Gaál Franciska (1903–1973) színésznő neve ma már kevésbé ismert, de saját korában ünnepelt és igen ismert színésznőként jegyezték. A Balaton mellett, Szőlőskislakon áll egykori villája. A színpadi szerepek után a filmvászonra lépő magyar színésznő eljutott Hollywoodig, majd Sztálin kedvenc külföldi előadójaként emlegették.

Születési neve kérdéses (Silberspitz Szidónia vagy Galizenstein Fáni említés egyaránt akad), de az bizonyos, hogy egy budai vendéglős, sokgyermekes család legkisebb lányaként látta meg a napvilágot 1904-ben. Kislánykora óta vonzotta a színpad, a szereplés, a szavalás. Színiakadémista lett, ekkor változtatott nevet is. Zabolázhatatlan, szókimondó, de tehetséges színésznőnek tartották, azonban pontatlanságai és nehéz természete miatt eltanácsolták az akadémiairól. Ám ez sem tántorította el, folyamatosan ostromolta a színházakat.

Végül Molnár Ferenc író fedezte fel és tőle kapta meg az *Ibolya* című darab főszerepét. Sorra járta a színházakat: a Magyar Színház után a Vígszínház következett, nagy sikerekkel. Majd az 1920-as évek elején már szerepelt némafilmekben (pl. *Az egér*), utána egy Németországba eljutott próbafelvétel eredményeként két német film főszerepét nyerte el. A történelem vihara vetett véget Németországban felfelé ívelő pályájának: a nemzetiszocialista eszmék megjelenésével a zsidó származású filmszillagnak 1933-ban el kellett hagynia Berlint. 1937-ben már Hollywoodban készítette filmjeit, összesen hármat. A korábban Németországban forgatott alkotásokat időközben nagy sikerrel bemutatták Magyarországon és a Szovjetunióban is. Így lett Sztálin kedvenc külföldi színésznője a filmvászonon ragyogóan alakító Gaál Franciska. A *Péter* című filmje 1935-ben Moszkvában elnyerte a legjobb filmvígjáték díját.

Végül a Balaton nyújtott neki menedéket a vészterhes időkben. A zsidóüldözés idején egyes források szerint szőlőskislaki kúriájában bujkált, de egy újságcikkben maga a színész nő nyilatkozta, hogy férje, Dajkovich Ferenc földvári villájában – a Durcy villában – befalazva várta a második világháború végét. Ezután két hónapig vendégszerepelhetett a Szovjetunióban: körülrajongták és lehetőségekkel kecsegtették. A rossznyelvek szerint Vorosilov marsall szeretőjeként ért el ily nagy sikereket. Valamit azonban megérezhetett a történelem változó szeléből, mert hamarosan hazajött. Itthon még egy darabban (*Claudia*) főszerepet kapott, de 1947-ben végleg elhagyta az országot, és férjével együtt az USA-ban telepedtek le. Állampolgárságától időközben idehaza megfosztották, munkássága a feledés homályába veszett. Színész női szerepeket az Egyesült Államokban már csak korlátozottan kapott. Férje halála után elhagyatva hunyt el New York egyik szegénykórházában, 1973 januárjában.

A Gaál–Dajkovich-birtok 400 holdas uradalom volt Boglártól 5 kilométernyi távolságra, Szőlőskislakon. A színész nő és férje nyaranta tartózkodtak itt. Horváth Iván Szőlőskislak történetírója könyvében Varga György visszaemlékezését közli, aki Gaál Franciska alakját így idézte fel: „Lehetett úgy tán 1942 nyara, masináláskor, mint afféle suttyó gyerek én is ott ólalkodtam a cséplőgépet hajtó traktor környékén, itt a rekesz nevű föld szélén volt a szérűskert. Egyszer csak a kastély felől érkezett a Franciska nagyság, gyönyörű fehér kancáján. Már a masinálóktól kicsit távolabb, egyik fa tövében oda volt készítve egy, olyan rácsos fehérre füstölt kis asztal a hozzá illő székkal. Nagysága letelepedett az asztal mellé. Az asztalon kenyér és egyéb étek volt terítve, rám nézett és oda intett magához, kezembe nyomott egy szelet kenyeret, én még ilyen szép fehér kenyeret addig soha nem láttam. Órákat ült az asztalnál és figyelte a sürgő forgó embereket, mozgásukat. No, hiába színész nő volt ő igazából.”

Egykori szőlőskislaki kastélya az államosítást követően a Balatonboglári Állami Gazdaság tulajdona lett és Bormúzeumként üzemelt. Ma az egykori tulajdonosokról elnevezve, Ágoston–Madách kastélyként jegyzik az útikönyvek. A magánkézben lévő, szépen felújított villa régi korok története is őrzí. Gaál Franciska azonban nemcsak nyarakat töltött balatoni kúriájában és a Dajkovich család földvári villájában, hanem – kevésbé ismert tény – forgatott is a tónál. A *Pardon tévedtem* című nagysikerű vígjátékot balatoni helyszíneken rögzítették.

A vértanú

Bódi Mária Magdolna (1921–1945), Fűzfő angyalának sorsa megrendítő és kevésbé ismert. A szegény sorsú leány 1921-ben a szigligeti malomudvarban született. Szülei konvenciók cselédként szolgáltak itt a két háború között. A család később a Veszprém megyei Litérre költözött. Tizennyolc évesen került a balatonfűzfői Nitro-kémia Rt. gyárába. Ekkortájt egyre jobban elmélyült katolikus hite. A gyártelepi templom napi látogatója lett, de nemcsak a szentségimádásban és szentáldozásaiban nyilvánult meg mély vallásossága. Kitartóan segített a szegényeken, rászorulókon.

1941-ben szüzességi fogadalmat tett. 1942. december 8-án a Mária Kongregáció tagja lett, Litéren és környékén szivgárdákat szervezett, a helyi gyermekek segítségével terjesztette a *Szív* újságot. A második világháború kitörését követően szeretett volna a frontra menni ápolónői szolgálatra, de a gyár nem engedte el. Úgy érezte, hasznossá kell tennie magát: a litéri dolgozó lányok egyletének vezetője lett, szeretet-szolgálatot teljesítettek, gyűjtöttek a füredi katonakórháznak. Bódi Mária Magdolna szerzetbe nem lépett, világi apostoli küldetést vállalt. Élete során többször emlegette: fiatalon szeretne meghalni, a hit szolgálatában. „Kívánsága” beteljesült: 1945. március 23-án a litéri óvóhelyen két szovjet katona jelent meg, akikkel szemben Magdolna hadakozni kezdett, elterelve ezzel a figyelmet az ott rejtőző többi asszonyról. Az udvaron menekülve lőtték le a Vörös Hadsereg katonái, hátulról.

A krakkói Isteni Irgalmasság Bazilika magyar kápolnájának egyik részletén látható a boldoggá avatásra várók között Bódi Mária Magdolna arcképe. 1945 szeptemberében Mindszenty József hercegprímás ugyanis elrendelte a vele kapcsolatos kanonizációs eljárást. Akkoriban készült egy húszoldalas jegyzőkönyv Magdolnáról, melyet P. Temesi József – a szent életű lány ügyének egyik ismerője és kutatója – fordított le latinra. Az iratok azonban nem jutottak el Rómába, elvesztek. A fűzfői angyal ügyének hivatalos folytatását Szendi József veszprémi megyés püspök rendelte el 1990-ben. 2017 márciusában Márfi Gyula érsek a Vatikánban a Szentté Avatási Ügyek Kongregációjának adta át Magdolna boldoggá avatási ügyének egyházmegyei eljárásban lezárt anyagát. Balatonfűzfő és Litér hűen ápolja vértanúja emlékét: könyvvel, kiállítással, utcanévvel, emlékművel, szentmisékkal, kerékpáros zarándoklattal, templomi emlékhellyel. Sírja Litéren zarándokhely lett. *Magdolna* címmel – Buvári Tamás rendező-producer által – film készült a vértanúhalált halt hős lányról, melyet a közeljövőben mutatnak be.

A tudósnő

Több mint negyven évig foglalkozott a Balaton kutatásával, emléktáblája a tihanyi Limnológiai Intézet falán hirdeti a nemzetközileg is elismert, balatoni tudósnő jelentőségét. Sebestyén Olga (1891–1986) hidrobiológus-limnológus neve áll e mementón, aki kiemelkedő munkásságával hosszú évekig kutatta a tó biológiai struktúráját, ezzel alapozva meg mindazt a tudást, amire ma is építhetnek a kutatók.

Az erdélyi származású kutatónő tanítói, majd tanári oklevelének megszerzése után az 1920-as években az Amerikai Egyesült Államokban lett nevelő. Valójában csak hazatérését követően, 1930-tól kezdett el a tó biológiájával foglalkozni. Ekkor került a tihanyi Biológiai Kutatóintézetbe, ahol a tudományos ranglétrán egyre feljebb jutva, egészen 1971-ig tevékenykedett. A neves professzor, az intézet egykori igazgatója, Entz Géza tanítványaként fő kutatási területévé a Balaton élővilágának – pl. moszatok, algák, planktonok – megfigyelése vált. Számos előadást tartott nemzetközi szinten is, tudományos publikációi megjelentek külföldi kiadványokban.

Rendkívül precíz és alapos kutatóként tartották számon, aki a hidrobiológia szakág hazai képviselőjeként elsőként hívta fel a figyelmet az ökológiai szemléletmód fontosságára. Munkáit gyakran saját – állat- és növényvilágot bemutató – rajzaival illusztrálta.

Még életében számos díjjal tüntették ki, de az egyik legnagyobb elismerés talán az, hogy nevét viseli a Balatonból élő zöldalga-faj, a *Rhopalosolen sebestyenae*. Sebestyén Olga a természettudósok racionalitásával vizsgálta a tó hidrobiológiai vonatkozásait, de a tó szerelmeseként sokszor jelezte írásaiban a Balatont fenyegető ökológiai veszélyforrásokat. Már az 1930-as évek közepén tanulmányozta a tömeges algaszaporodást, melynek okát a környezeti hatásokban látta. Később, 1973-ban, *Röpiratában* felhívta a figyelmet arra, hogy a tó vízminőségének védelme ügyében a tó élővilágát behatóan ismerni kell. 1978-ban született meg a Balaton közérdekű problémáiról szóló írása, amelyben újfent a Balatont fenyegető veszélyekről számolt be.

Az Entz Gézával közösen jegyzett *Balaton élete* című munkájában (1942) egyértelműen kijelentette, hogy a tó körül élő emberek és a tavat használók kiemelten felelősek a Balaton ökoszisztémájáért. Zárásként – a *Balaton élete* című könyvben található – elgondolkodtató intéséből idézünk, ezek a gondolatok különösen érvényesek a 21. században is: „A Balaton életközössége önszabályozással igyekszik a változásokat helyrehozni, s ha azok bizonyos határokon belül esnek, a tó élete az évszaki változások ritmikus ismétlődésével lüktet tova. Ha azonban oly változások lépnek fel, amelyeket a tó élete nem tud visszaalakítani, az egész életközösség alkalmazkodik az új körülményekhez. Tavunk élete nem áll meg az időben, hanem tovahalad, s ezt a haladást a természet hatalmas erői és az ember értelme irányítja.”

A festőnő

Udvardi Erzsébet (1929–2013) – Egry József mellett – talán az egyik legismertebb balatoni festőnk. Egy vallásos, bajai családból indult nagy útjára. 1947-ben végzett Rudnay Gyula híres bajai szabadiskolájában, majd 1953-ban fejezte be tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán. Mesterének tartotta Bernáth Aurélt, Fónyi Gézá, Domanovszky Endrét.

Baján készült 1950-es évekbeli alkotásai javarészt temperával és akvarellal megfestett csendéletek és portrék. Első sikere 1958-ban Gross Arnold portréjának megfestése volt. Ugyanebben az évben, egy kirándulás alkalmával találkozott először a nagy tóval, ez örökre megpecsételte a festőnő sorsát. 1959-ben Tomajra költözött, és képein megszületett a Balaton új látásmódja. Ám mindez korántsem ment egyszerűen. Így vallott a balatoni festészetének – nehéz – indulásáról: „Megtetszett a vidék, s úgy gondoltam: könnyű dolgom lesz itt a vízparton! A festő fest. Lefesti, amit lát. Megfesti ezt a páratlanul izgalmas látványt. De csupa kínlás következett. Húzkodtam az állványt, mentem a hegy egyik oldaláról a másikra, sokszor Szigligeti is elgyalogoltam. Egy-két év után rádöbentem, hogy a megszokott, hagyomá-

nyos eszközökkel nem érek el semmit. Azután egy szép ős elmúltával valami sikerült. Azóta is kedves évszakom az ős... Először színben jutottam előre. Ahogyan a kritikusok jelezték: ez volt az a barna-sárga korszak ...”

Férjével, a kitűnő újságíró-íróval, Tamás Istvánnal Badacsonyan élték le életüket. Az 1980-as évektől egyre több bibliai témát festett meg, oltárképei országsterre fellelhetők. Mindemellett készített illusztrációt Arany János balladáihoz is. Tájképein Bernáth Aurél mellett Egry József festészetének hatása mutatkozott, de Udvardi soha nem szeretett volna Egry József epigon lenni, ezért a realista tájképfestészet felől fokozatosan az absztrakció felé fordult. A táj hangulatát, színeit, fényeit festette meg. Sajátos technikát fejlesztett ki, olajképein, pasztelljein aranyfüstöt, ezüstpapír díszítést alkalmazott. Balatoni képein a víz, a hegy, a tavi évszakok sajátos látványa kap hangsúlyt. Festett biblikus vázlatokat, oltárképeket, ezek díszítik Badacsonytomaj, Badacsonyörs, Ábrahámhegy, Keszthely, Eszterháza, Vaja, Hévíz, Flórapusztá templomait.

Kiállításait, díjait felsorolni is nehéz, talán úgy összegezhetünk: a szakma és a közönség is – itthon és külföldön – ismerte és elismerte a Munkácsy- és Kossuth-díjas érdemes művész aranyfüstös képeit. Számára a festés szolgálat és imádság volt egyben, melyhez különös, békés személyisége társult. Utolsó munkája, amely az állványon maradt, talán nem meglepő: Szent Pált ábrázolja.

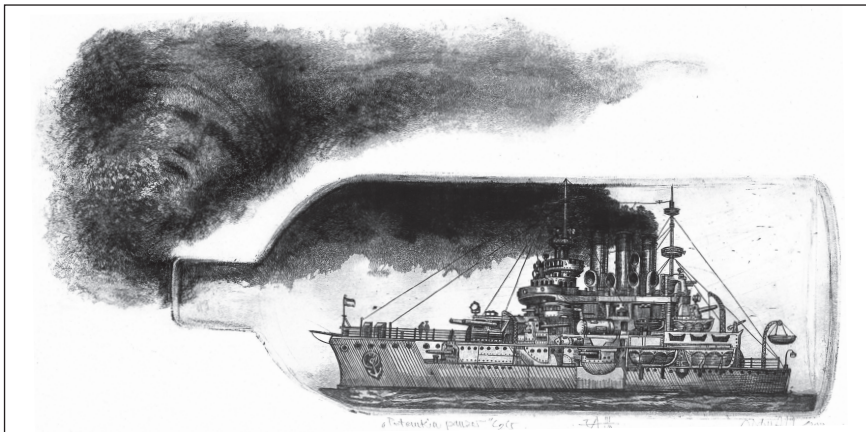
A festő műhelye mellett 2000-ben saját képtárat alapított, ahol munkáit állandó kiállításon láthatja a közönség. Udvardi Erzsébet 2013-ban hunyt el, unokahúga, Udvardi Anna méltó gondozója a festő gazdag művészi hagyatékának, terve, hogy az egykori alkotóhelyen emlékház nyílhasson a balatoni festő tiszteletére.

Felhasznált irodalom:

- BÁNDI László, 2004, *Balatonfüred emlékjelei*, Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány
- BERTHA Bulcsú, 1974, *Becker Bäby és a peszticidek*, <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/BERTHA/bertha00089/bertha00094/bertha00094.html>
- Blaha Lujza naplója*, s. a. r., tan., jegyz. CSILLAG Ilona, 1987, Budapest, Gondolat
- BIRÓ Péter, 1996, *Sebestyén Olga, a Balaton kutatója*, Tihany, Limnológiai Intézet
- Családi levelek. Szendrey Júlia élete, pályája és levelezése Szendrey Máriával*, s. a. r., jegyz. RATZKY Rita, 2018, Budapest, Szépművés
- CSÁSZTVAY Tünde, 2015, *A Szendrey Júlia-jelenség*, Rubicon, 7. sz. 46–56.
- CSÁSZTVAY Tünde, 2009, *Éjjeli lepkevadász. Bordélyvilág a történeti Magyarországon*, Budapest, Osiris
- CSETRINÉ Lingvay Klára, 2004, *Pályaképek. Szendrey Júlia, Podmaniczky Júlia, Kaffka Margit*, Kolozsvár, Kriterion
- GALAMBOS Miklós, 2006, *Litér vértanúja, Bódi Mária Magdolna*, Balatonfűzfői Jézus Szíve Plébánia, Tradeorg Kft.
- GERÉB Anna, 2014, *Oroszországban él a magyar legenda – A Gaál Franciska-jelenség*, http://epa.oszk.hu/03500/03508/00016/pdf/EPA03508_filmszem_2014_4_042-047.pdf
- HORVÁTH Iván, 2019, *Szőlőskislak-Jánoshegy-Bánomhegy története*, Szőlőskislak, Magánkiadás
- HUSZÁR Mihály – SAMUNÉ Bogdy Hajnalka – SÁNDOR Csaba – VIDÁK Tünde, 2016, *Üdvözet Balatonmáriafürdőről! Képeslap-válogatás egy dél-nyugat balatoni település múltjáról*, Marcali, Marcali Múzeum

KOVÁCS EMÖKE: NŐI SORSTÖRTÉNETEK A BALATON VIDÉKÉRŐL

- KATONA Csaba, 1997, *Szöllősy Nina emlékezete Balatonfüreden*, In: *Fejezetek Balatonfüred történetéből*, Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány, 17–22.
- KARCSAI Kulcsár István, 1984, *A „rámenős” naiva: Gaál Franciska*, Film, Színház, Muzsika, augusztus 18. 10–11.
- KARDOS Árpád, 1915, *Nekrológ. Özv. Flesch Tivadarné Zichy Sogna*, Kert, 19. sz. 604.
- KÁRPÁTHY Gyula, 1947, *Az eltűnt Bekker Bébi viharos életéről, tündökléséről és összeomlásáról*, Képes Figyelő, december 13. 534–535.
- KECSKEMÉTI Tibor, 2006, *Egy főnemesi gyűjteményalapító, gróf Széchenyi Ferencné szül. gróf Festetics Julianna*, Csopak, Nők a Balatonért Egyesület
- MATYIKÓ Sebestyén József, 2014, *Zichy Zsófia. A festő lánya – A virágok rajongója*, Csopak, Nők a Balatonért Egyesület
- MATYIKÓ Sebestyén József, 1991, *Az ereklyékre emlékezni is kell*, Hitel, 1991. 19. sz. 20–21.
- MENYHEI Réka, 2010, *A Golgota virága*, Keszthely, Magánkiadás
- NÉMETHNÉ RÁCZ Lídia, 2019, *Barangolások Balatonfüreden: utcák, házak, történetek*, Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány
- P. TEMESI József, 1997, *Tanúságtétel liliummal, vérrel – Egy gyári munkaslány élete és vértanúsága*, Budapest, Szent Gellért Kiadó és Nyomda
- Ragyog a fényesség – Udvardi Erzsébet nyolcvanadik születésnapjára*, 2009, szerk. KORZENSZKY Richárd, KRATOCHWILL Mimi, Tihany, Tihanyi Bencés Apátság
- ENTZ Géza – SEBESTYÉN Olga, 1942, *A Balaton élete*, Budapest, Kir. Magy. Természettud. Társulat
- SEBESTYÉN Márta, 2015, *A Széchenyi és az Andrássy család Somogyváron*. http://www.somogyvar.hu/images/A_Szechenyi_es_az_Andrassy_csalad_Somogyvaron.pdf
- SERÉNYI Péter, 1976, „Kosárból” a Balatonra, Népsport, március 11. 4.
- SZABÓ Dezső, 1928, *A herceg Festetics-család története*, Budapest, Franklin Társulat
- SZARKA Lajos, 2017, *Simon Böske naplója*, Budapest, Immanuel Magyar–Izraeli Baráti Társaság
- SZEKRÉNYESSY Attila, 2005, *A Balaton-átúszások története*, Budapest, Magánkiadás
- Szendrey Júlia összes verse*, 2018, szerk., s. a. r. GYIMESI Emese, Budapest, Kortárs
- sz. i., 1896, *A földön (Stefánia királyi hercegnő éjjeli kalandja)*, Új Idők, augusztus 9. 126.
- sz. n., 1927, *Mennydörgős, villámlós viharban heten úszták át a Balatont*, Pesti Hírlap, augusztus 7. 4.
- sz. n., 1926, *Becker Bébi balatoni kastélya a Tábla előtt*, Pesti Napló, október 17. 11.
- sz. n., 1892, *Stefánia özvegy trónörökösne Balaton-Füreden*, Vasárnapi Ujság, június 26. 26. sz. 460–461.
- TAMÁS István, 2003, *Vízparton az ember könnyen felejt*, Tihany, Tihanyi Bencés Apátság
- TÓBIÁS Áron, 1974, *Udvardi Erzsébet műhelyében*, Tükör, augusztus 27. 16–17.
- THASSY Jenő, 1999, *Hátraarc*, Budapest, Balassi

VÉN Zoltán: *Potemkin cirkáló*